

A MŰVELŐDÉSI MOTIVÁCIÓK PSZICHOLÓGIAI
PROBLÉMÁI

A társadalmat vizsgálók számára mindig az a legnagyobb kérdés: mi az adott társadalomban az átlagosan elfogadott magatartás, milyen normák felé törekszünk, és mi a megvalósuló valóság. Az általánosan gyakorolt és az optimális többnyire nem esik egybe, a társadalom fejlettségi szintjétől függ, hogy a kettő mennyire közelíti meg egymást. Társadalmunk lényegében abban különbözik az előzőektől, hogy mindenki számára szeretne lehetőséget biztosítani saját emberi életének megvalósításához.

Számos társadalmi és gazdasági körülmény együttese teszi lehetővé az önmegvalósulás ilyen vagy olyan fokát. Különböző szociológiai kutatások során kapunk képet az egyes területek színvonaláról. Az utóbbi években egyre több kutatócsoport foglalkozik szabadidő-vizsgálattal. Mit jelent a szabadidő? Mennyi van belőle? Mivel töltik ki az egyes társadalmi rétegek? Fontosak ezek a kutatások. Az ország gazdasági adottságai és munkafeltételei mellett a lakosság életének /idejének/ egyharmadáról adnak felvilágosítást, s eredményeik nélkül hiányos lenne a társadalom diagnózisa.

Milyen is lehet a szabadidő-eltöltés?

Jelenleg részleteiben nem tárgyalhatjuk, a választ az idevonatkozó kutatások adják meg. Most csak egyetlen réteg szabadidő-eltöltésével foglalkozunk és csak egyetlen dimenzió - a művelődés szempontjából.

Az eddigi vizsgálatokból nyilvánvaló, hogy a lakosság a művelődés szempontjából jól elkülönült csoportokra osztható. Egyesek szabadidő-háztartásában az önképzés, olvasás, színházlátogatás, muzeumlátogatás, zenhallgatás, aktív zenélés, írás, festés, vagyis a kulturális aktivitás jelentős és pótolhatatlan szerepet tölt be, másoknál a technikai jellegű időtöltések vagy a különböző sportágak szerepelnek hasonló sullyal, hobbyként, s az előbbieket csak járulékosak, vagy akár teljesen el is maradnak. Széles tömegek sorolhatók a kulturálódás szempontjából passzív csoportba, s ez a magatartás igen sokféle indoku lehet.

Természetesnek tartjuk, hogy a humán értelmiség soraiban találjuk a legtöbb tudatosan művelődőt, a legkevesebbet pedig a jobbára átmeneti állapotban lévő rétegekben /munkásszállásokon élők, faluról éppen felkerültek, segédmunkások stb./, akiknek anyagi és társadalmi helyzete sem kielégítő. Ismeretes azonban, hogy ugyanabban a rétegben is megtaláljuk a különböző aktivitásformákat. Mi lehet az oka, ha hasonló életkörülmények között élő emberek közül az egyik szenvedélyesen ír, fest, olvas, énekel, a másik meg barkácsol, horgász, kertészkedik, a harmadik pedig csak agyonüti az időt valahogy, esetleg kártyázik, beatet hallgat, tévét néz vagy iszik.

A munkásság körében különösen szorosan élnek egymás mellett ezek az emberek. Sokszor egy gépsoron dolgoznak, látszólag egyformák, mégis munka után mennyire különböznek!

A Népművelési Intézet munkatársai 1973/74-ben a budapesti nagyüzemi munkásság szabadidő-eltöltését és művelődési orientációját vizsgálta, s ennek során négy különböző típusu /nehézipari, könnyűipari, híradástechnikai, nyomdai/ üzem mintegy másfélezer dolgozóját kérdezték meg. Az eredmény szerint a művelődési tevékenységek eloszlása nagyon egyenlőtlen:

Erősen művelődik 18 %, közepesen művelődik 36 %, alig művelődik 46 %. Megpróbáltunk most már tovább lépni, és felde-riteni, milyen összetevői lehetnek ennek a jelenségnek. Hogy miért épp a művelődést választottuk? Nem azért, mintha szaválás, zenélés vagy színjátszás híján nem léteznék értékes ön-

megvalósulás. Vizsgálatainkban épp ezeket a formákat keressük, az egészséges, gazdagító, örömet okozó tevékenységváltozatokat. Ismerjük a kézműipari munka teljességét, a munkakollektívák szellemi és érzelmi alkotóerejét, a különböző hobby- és sportkörök aktivizáló erejét... és még sokáig sorolhatnám. Eddigi vizsgálataink azonban azt is bizonyítják, hogy a fiatalok részére szinte már teljesen ismeretlen a kézműipari munka teljessége, a fejlődés során a László-Bencsik féle munkabrigádok halálra vannak ítélve, és nem lehet mindenki élsportoló sem. A munkásfiataloknak egyre nagyobb gondot okoz, hogy megtalálják, kiteljesítsék magukat, s talán nem is tudják, mi a bajuk, csak elégedetlenek, rossz a közérzetük. /Egy, az ifjúsági klubok tagságát vizsgáló felmérésben a munkásfiatalok 33 %-a panaszkodott unalomról, s 16 %-a mondta, hogy napi 2 óránál többet tölt szabadidejéből az utcán./

A 30 éveseknél más a helyzet. Ők már nem is érzékelik az unalmat, elfásultak, fölösleges idejüket leköti a család, és gépiesen teljesítik munkahelyi és otthoni kötelességeiket.

Vagy barkácsolnak, olvasnak, festenek, irányítják az üzem szervezeti életét.

Vajon hogyan alakultak ilyenmé?

A kérdések megválaszolására ezuttal a pszichológia eszközeit hívtuk segítségül. Kiválogattuk és megvizsgáltuk /mélyinterjú, Rorschach- és Szondi-tesztel/ egy körülbelül azonos értelmi színvonalú átlagos érdeklődésű, egészséges életvezetésű és egy társadalmilag fokozott aktivitású 30 éves férfiakból álló munkáscsoportot. Mindkét csoportból a gondos válogatás után 10-10 főt vizsgáltunk meg. Miben különböznek? A különböző aktivitásformák milyen tudatformákkal járnak együtt? Melyek kívánatosak az egyén és melyek a társadalom számára? Az egyik csoport szabadidejében sokféle kulturális tevékenységet végez, a másik pedig olyan aktivitásformákat választ, amelyek a fizikai munka fáradtságának feledtetésére, kompenzálásként szolgálnak /pl. barkácsol, horgászik stb./.

Vajon mi rejlik a kulturális aktivitás és az egészségesnek látszó kompenzáló aktivitás mögött?

A munkát problémafelvetésnek szántuk. Azért választottunk jó szociális státusu, egészséges életvezetésű kontrollcsoportot, hogy a művelődés melletti más önmegvalósító formákat is vizsgálhassuk, ne mindig a rossz ellenpéldát.

Mindkét munkáscsoport budapesti lakos, városi, elsősorban munkásszarmazású szakmunkásokból áll, átlagéletkoruk 29,8 év. Budapesti nagyüzemek dolgozói: műszerészek, lakatosok, esztergályosok, hegesztők, asztalosok. Anyagi és családi körülményeik is hasonlóak: családosok, 1-2 gyermeket nevelnek, lakásporblémákkal küzdenek. Átlagkeresetük 3000.- Ft. Munkahelyen és családban jól alkalmazkodnak, jó szakemberek, aktivitásuk szempontjából egyetlen csoportot is képezhetnének: csak aktivitásuk tartalma más. Fokozatosan elhelyezhetjük őket egy olyan skálán, amelynek egyik oldalára az inkább kulturális aktivitásuak, másik oldalára az inkább nem kulturális aktivitásuak kerülnek.

A nem művelődők szabadidő-eltöltése

Az, hogy a nem művelődők csoportjába soroltuk őket, még nem jelenti azt, hogy semmiféle kulturális tevékenységet sem folytatnak. Sőt, ebből a szempontból magukat közepes szintűnek tekintik, és gyakran elégedettek is saját művelődésszintjükkel. Kiemelnek egy-egy tevékenységformát, pl. olvasás vagy zenehallgatás, amelyet fontosnak tartanak életükben. Azt kell tehát megvizsgálnunk, hogy ennek a kulturálódásnak mi a tartalma, és milyen funkciót tölt be életükben.

/Szeretném előre hangsúlyozni, hogy minden tipizálás bizonyos túlzásokkal jár együtt, tehát az alább felsorolandó tartalmak és funkciók mellett más is előfordul, de csekély arányban és bár tudjuk, hogyan és mivel egészülnek ki, jelen esetben csak a domináns részt tárgyaljuk./

A tartalomról

Az első és legfontosabb hobby mellett:

Sokféle ujságot olvasnak: Esti Hírlap, Magyar Nemzet, Népszabadság, Élet és Tudomány, Magyar Ifjúság, Rádiótechnika, Autó-Motor, Képes Ujság, Ország-Világ, Fűles, Nők Lapja, Sport. Érdeklődésük elsősorban a technikára és a sportra irányul.

Tévében a főműsorokat és a sportot nézik, rádiót kevesen hallgatnak, csak a tánczenei műsorokat.

Irodalomból csak olyat olvasnak, ami szórakoztat: krimi, fantasztikus-tudományost, utleírásokat, Szilvásit, Jókait, Gárdonyit, Berkesit.

Moziban többnyire szórakoztató filmeket néznek, ritkán.

Színházba ritkán járnak, évente legfeljebb egyszer-kétszer a József Attilába, a Kamara Varietébe, Cirkuszba.

Zenében kivétel nélkül a könnyebb műfajt kedvelik, különösen a beatet.

Közösségeik, barátaik többnyire a családból, rokonokból vagy lakhely szerinti barátokból állnak. A munkatársak haverok.

A funkcióról

Az ilyen típusu szabadidő-eltöltésnek az a lényege, hogy gondolatilag, tudatosan külön egységet képez, a munkavégzéssel szemben, pedig a k.sz-ek egy-két kivétellel valamennyien megbízható, jó szakemberek és szeretnek is dolgozni. /Ebben a kérdésben a k.sz-ek, kollegáik és feletteseik véleménye megegyezett./ Arra való, hogy a munka fáradtságát oldja, feledtesse, monoton jellegét pedig kellő változatossággal ellensúlyozza. Azok is, akik szeretnek dolgozni, úgy vélték, hogy a munka szükséges rossz, és bár szeretik, elég lenne belőle maximum napi 4 óra is. A többi időben a szórakoztató krimi /filmben vagy könyvben/, hobby, italozás, tánc, kártya a szó-

rakozás kívánatos. Ennek megfelelő a kulturális tartalmak fo-
gyasztási módja is.

A szórakoztató jelleg ezekben az esetekben azt jelenti, hogy a figyelem elsősorban formákra és a cselekményekre irányul, a gondolkodás, az elmélkedés a legutolsó helyre szorul. A legnagyobb alkotásokat is lehet így olvasni-nézni, más kérdés, hogy ritkábban fordul elő, mert ezek a művek "unalmasak". Nem elég cselekményesek ahhoz, hogy ébren tartsák a nézőt-olvasót anélkül, hogy gondolkodniuk ne kellene. A szórakoztatás másik fő kritériuma, hogy problémamentes legyen a mű, illetve olyan problémákat vessen fel és oldjon meg, amelyek a mindennapi életben nem úgy jelentkeznek, de létükkel a mindennapi problémákat képesek háttérbe szorítani.

Ennek a csoportnak a tagjai mintha struccpolitikát folytatnának, létük megoldása helyett a hobby és az áhitott boldog család /valójában konfliktusokkal teli, megoldatlan családi élet/ homokjába dugják a fejüket. A társadalmi lét kérdéseitől elhatárolják magukat. Munkahelyi problémákban sem tudnak eligazodni, nincs is igényük rá, vagy nagyon homályosan. A társadalmi problémák megoldásának igényét egyeseknél az olvasmányok /Jókai, Gárdonyi, Berkesi/ romantikus, gyermeki-fantázia szinten elégitik ki.

Az interjú végén az eddigieket sarkító és kontrolláló kérdésekre /pl. Mi lenne, ha újra születne? - Mit kérne, ha három kívánsága teljesülhetne? - Gyermekéből mit szeretne nevelni? stb./ adott válaszok is azt bizonyítják, hogy itt olyan emberekkel ismerkedtünk meg, akik egy viszonylag kisméretű, kevés dimenzióju világban igyekeznek életüket leélni. Csak némelykor találkozunk a közösségi tudat csiráival, ott is formátlanul, tudattalanul.

A három kívánság közt többnyire a lakás, jó családi élet pénz, kocsi szerepel. Mi tehát a céljuk? A gondtalan élet, a jólét, a csend, a magány, a szórakozás vagy a társaság, a család, a változatosság...? Minden, ami a munka szféráján ki-

vül esik. Akiknek örömet okoz munkájuk gyakorlása, azoknál sem szerepel célként. A következő példa szélsőséges, de talán mindannyiuk véleményét fogalmazza meg:

- "... A szabadságok - egy évre szóló élményt nyújtanak. Teljesen kikapcsolódom, el tudom felejteni, hogy van gyár, nem érdekel semmi, csak hogy szórakozzam, meg független vagyok. Jó társaság, sokat hülyéskedünk, focizunk. És természetesen, amikor csak van, Coctail-hajó" /27 éves műszerész/. Hasonló az értelme a horgászásnak és a többi hobbynak is.

Ezek a munkások tehát miközben olyan életszínvonalra emelkedtek fel, amely régebben a kispolgári rétegeket jellemezte, a kispolgári értékrendszerből is sokat elsajátítottak, például: eljutottak az individualizációra arra a fokára, amikor mindenki önálló, mindentől független egységnek igyekszik magát tekinteni /bár természetesen ezt csak szabadsága idején vagy a hétvégeken tudja megvalósítani/. Rajta kívül még rengeteg ilyen független lény él, de egymáshoz semmi közük; csak kényszer az, hogy egy műhelyben dolgoznak, s ha horgásznak vagy beatet hallgatnak, akkor is "magányosok a tömegben". Vágnak ugyan valamilyen közösségre, de ez többnyire csak tárgyaltan álomkép. Életükben egyetlen közösség a család, amely biztonságot ad, de még itt is belép a függetlenség féltése.

Mindegyik három kívánságban szerepel a boldog családi élet, de főként egy patriarchális, autokratikus rendszer formájában, amelyben a szilárd erkölcsi alapokat a férj korlátlan szabadsága és a feleség korlátlan hűsége képezi. A beszélgetések során többen spontán beszéltek a szexualitásról is. Szavaikból kiderült /olykor ki is mondták/, hogy szükségleteik szokásos kielégítése nem jelent számukra igazi emberi kielégülést, örömet. Puszta tényként említették /nem is panasz-ként/, hogy a szexuális kielégülés szinte teljesen különvált a partner személyétől, a házastársakkal való érintkezés /bár gyakorolják/ többnyire nem adja meg. Ugyanakkor elmesítették a gyári prostitúció formáit és árfolyamait, meg a többi lehetőséget, amelyek - gátlástalanságuk miatt - szexuálisan több

kielégülést nyújtanak, bár természetesen minden emberi örömnélkül.

A művelődők szabadidő-eltöltése

Szintén nagyon különböző. Mindegyik más uton jár, és önmegvalósításában más fokozatot ért el. Éppen ezért nehezebb dolgunk van, ha ezt a típust általánosságban szeretnénk jellemezni, az egyéni példák viszont részletesebbek és többet mondanak.

A tartalomról

Nekik is van hobbyjuk, de ez valamilyen kulturális tevékenység /természetesen különböző szinten, a magas kultúra aktív befogadásától az alkotásig/ és kiegészítésként valamilyen sport, a játék örömeért. Az egyes művészeti ágak könnyebb műfajai mellett figyelünk a magas kultúra alkotásai felé is fordul. Közösségeik nemcsak családi, rokon körből áll, de fontos számukra barátaik, munkahelyi kollektívák is. Napi munkájuk és társadalmi környezetük problémáit aktívan próbálják megoldani, szervezők és társadalmi munkások.

A funkcióról

Az szabadidő-eltöltésük is többnyire külön egységet képez a munkavégzéssel szemben, mint a másik csoportnál, gondolatilag, tudatosan mégis szervezettebben kapcsolódik hozzá. A munkavégzés már nemcsak szükséges rossz számukra, hanem örömforrás is, éppen ezért nem kell annyira kiszorítani a tudatból a szabadidő-tevékenység során sem. Inkább megoldani törekszenek a velük kapcsolatos problémákat, mint elfelejteni. A magaskultúra alkotásainak befogadása és valós problémáik megoldása egy gondolati körbe tartozik, és egyazon célt is szolgál. Hogy ez mennyire sikerül, ismét csak egyéni különbségektől függ, de a problémafelvetés közös. E típus közösségi tudata is sokkal fejlettebb, de képviselői között teljesen aszociális lényekkel is találkozhatunk. Ugy tűnik tehát, hogy

kulturális magatartásuk, társadalmi aktivitásuk, érdeklődésük megnyilvánulási formája is.

Az eddigiekből is látszik, hogy igen nehezen igazodhatunk el a különböző aktivitási formák funkcióiban és motivációs hátterében. Mindegyik a felnőtt alkalmazkodás valamelyik formája, kérdés azonban, hogy mennyire adekvát a személy és a társadalom számára, vagyis mennyire biztosítja a felnőtt ember egészséges, önkifejtő harmóniáját, s ugyanakkor mennyire szociális. A mélyinterjúk nagyon sokat mondanak. A pszichológia-tesztek segítségével láthatóvá vált személyiségstruktúra megvilágítja az egymást megerősítő, illetve egymásnak ellentmondó cselekvéssorok összefüggését és azok /bármilyen/ egyensúlyt szabályozó funkcióit. Az alábbi csoportosításban megpróbáljuk bemutatni a különböző aktivitásformák funkcióit, a pszichológia-tesztek eredményei /Rorschach, Szondi/ alapján. Ez egyben azt is jelenti, hogy a mélyinterjúk idézetei csak egy-egy adalékot szolgáltatnak a kép egészéhez, az idézet önmagában még nem indokolná, hogy a személyt épp abba a csoportba soroljuk.

A művészeti aktivitásuk közül sokakra jellemző, hogy egy jellemző kulturális tevékenység mellett - pl. olvasás, énekkari részvétel, újságírás - a közéletben is fokozottabb mértékben vesznek részt. Ők látják el a különböző szervezési feladatokat, a KISZ és szakszervezet társadalmi munkásai, ők vesznek részt a szabadszombati, vasárnapi társadalmi munkában is. Látszólagos ellentmondással találkozunk, hiszen aki heti háromszor énekkari próbára jár, annak kevesebb ideje marad, mint aki semmit sem csinál, és mégis ő ér rá szombat-vasárnap dolgozni, vagy más feladatot ellátni. /Jelen esetben a szabadidő mennyisége független a családi állapottól, mert mindkét csoport 10 résztvevője közül nyolc családos, és kettő nőtlen/. De a mindennapi tapasztalatból is nyilvánvaló, hogy a kulturális-társadalmi aktivitás nem időkérdés. Akkor vajon milyen személyi tényezők függvénye? Mi a különbség az inkább kompenzáló jellegű aktivitás /horgászás, barkácsolás, beat, magnózás/ és a kulturális-társadalmi aktivitás személyes tényezői között? Az aktívabbak talán tehetségesebbek?

A személyiség elemzése során megvizsgáltuk az intellektuális színvonalat, a személyiség külvilághoz való viszonyulását és kötődési készségét, az örömkészség és a szexuális kapcsolódás milyenségét, az általános alkalmazkodási készséget, vagyis a valóságban való tájékozódás és a realitásérzék fokát, valamint ehhez kapcsolódóan a feladatmegoldó viselkedést. Majd a realitásfunkció és a feladatmegoldó viselkedés mutató-együtteséből következtetünk az életvezetés egyensúlyára, illetve zavarára.

A válogatásnál nagyon ügyeltünk arra, hogy a kompenzáló aktivitású csoportban "egészségeseket" vizsgáljunk. Kezdetben erre törekedtünk a kulturálisan aktív csoportban is, de közöttük nagyon keveset találtunk, így csak a többi válogatási szemponthoz igazodtunk /életkor, származás, lakóhely, munkavégzés, jelenlegi szociális helyzet/ és megvizsgáltuk, hogy milyenek ők.

A két csoport tehetség dolgában kb. azonos színvonalu. A kulturálisan aktívak között sem találtunk kiemelkedő vagy akár csak jó képességűt sem. Tehát valamennyien átlagos vagy annál gyengébb tehetségűek. A többi személyiségösszetevőben azonban több ponton különböznek a kompenzáló jellegű aktivitású csoporttól.

A valóságban való tájékozódás és a realitásérzék fejlettsége szempontjából a kulturálisan aktív csoport sokkal előnyösebb helyzetben van. A külvilághoz való irányulások és kötődési készségük is jobb, aktívabban, szerveesebben épülnek be a világba, szociális érdeklődésük adekvátabb, elaborációs készségük sokkal magasabb, amely megemeli általános színvonalukat. Örömkészségük és a szexuális kapcsolódás adekvációja szempontjából sajnos nem különböznek egymástól. Mindkét csoportban gyengén fejlettek és inadekvátak ezek a funkciók. A feladatmegoldó viselkedésben a kulturálisan aktívabbnak nagyobb az energetikai feszültségkészletük, míg a kompenzálóan aktívak beérik a kevesebb fáradtsággal járó konformfeladatmegoldással. Életvezetésük nagyon különböző. A kompenzálóan aktí-

vaké sablonos, konform, többeknél beszűkült. Kivülről nézve egészségesen alkalmazkodó, szubjektive azonban kielégületlen, nagyobbrészt örömtelen.

A kulturálisan aktívak életvezetése többféle.

a./ Néhányuk életvezetése a társadalom számára nagyon pozitív, és szubjektive is örömteli, egyensúlyos, úgy is mondhatnánk, hogy mentálisan egészségesek. Fejlett valóságérzékkel rendelkeznek, vagyis a társadalmi térben és időben jól tájékozódnak, a valóságos értékek és az állandóan változó divatértékek jól elkülönülnek számukra, és képesek is adekvátan alkalmazkodni hozzájuk. Fejlett, objektív énképpel rendelkeznek /nincs intelligencia-komplexusuk, kisebbségi érzésük/, nem kell azzal foglalatzkodniok, hogy magukat elleplezzék, vagy másnak mutassák, az új feladatra képességeik körében jól mozgósíthatók. Tehát alkalmasint a harmonikusan önkifejező egészséges felnőtt ember áll előttünk, aki naponta újratermeltető feszültségét a számára legmegfelelőbb és társadalmilag is értékes módon képes levezetni. Érzelmi élete a családban és baráti körében is kiegyensúlyozott, közösséghez kapcsolódik, a társadalom fejlődését képes nyomon követni, az értékek rendjében képes tájékozódni, és átlagos barkács vagy művésztehetségét /mert valamilyen tehetsége mindenkinek van/, jól megformálni. Ő az egészséges, generatív alkotóképesség embertípusa.

b./ A megvizsgált 30 évesek kulturálisan aktív csoportjának nagyobb része azonban nem ilyen kiegyensúlyozott életvezetésű. A társadalom számára ők is nagyon pozitívak, de nehezen viselik saját életüket, sok fájdalommal, örömtelenséggel tartják fenn jó szociális alkalmazkodásuk egyensúlyát.

Az ő valóságérzékük problémaélezett, amely szerencsés esetben közel áll az objektivitáshoz. Társadalmi tér- és időérzékük /realitásérzékük/ vonatkoztatási pontja saját komplexusuk. Fejlett, eléggé objektív énképpel rendelkeznek, rendszerint kisebbségi érzéssel párosítva, amelynek túlkompensálásként művelődnek, művészkednek, csoportban aktívak. Természe-

tüktől függően ők az örök igazságkeresők, a hangos világmegváltók vagy a visszahuzódó tulbuzgók. A visszahuzódók többnyire olvasnak, és olvasmányaik hőisével azonosulva komponzálják hiányosságaikat. Rendszerint egy típusu könyvet olvasnak, pl. romantikusokat vagy csak hagyományosat. Mindig a gyengébb hőssel azonosulnak, az irodalomban és emberi kapcsolataikban egyaránt, és úgy érzik, hogy társadalmi, illetve saját igazságszolgáltató kötelességüknek tesznek eleget. Mégis hasznos ez a fajta művelődés is, mert ha már problémáikat nem tudjuk orvosolni /vagy ami még jobb lenne, elejét venni/, legalább társadalmilag hasznos formában használódik fel ez az energia, amely különben önpusztítása révén elsivárosodáshoz, beszűküléshez vezetne. Ők is meglévő generatív képességeikkel operálnak, csak hamis valóságtudattal. Ezért tanítani, vezetni kell őket és megpróbálni partikuláris aktivitásukat aktivitássá alakítani.

A világmegváltókat kevesen szeretik. A részigazságokat kiméletlenül kimondják, látszólag nem partikulárisak /hiszen a közért cselekednek, és az igazságot is ott szolgáltatják/, egészében mégis partikulárisak, hamis valóságghatterük miatt. Ők az ugynevezett nehéz emberek. Nehezen kezelhetők. Bizonyos rigiditás jellemzi őket. Egy igazságot ismernek csak, a saját komplexusuk vezérelte igazságot, de ezt társadalmi mértékben keresik. Paradoxon, hogy a társadalomnak mégis inkább rájuk van szüksége, mint az egészséges generatívokra. A társadalomban még mindig uralkodó fekete-fehér értékrendszer miatt a hibákat, a tulásokat nehéz egyszerre több irányba ható, dinamikus módszerekkel orvosolni. Igen sokan vannak, akik az ellentulásoktól várják az üdvözítő megoldást. A társadalom őket gyakran jobban érti, s ezáltal többre is becsüli, mint az egészségeseket, ők pedig hosszú időn át képesek és hajlandók a tulásokra. Állandóan felkeresik például a gyár életében a hibás pontot, s mivel ilyen bőven akad, ebből élnek. Ők a nem-törődömség ellenpólusai. Mindenesetre ameddig egy neurotikus társadalomban neurotikusok lesznek, addig ők hasznosak, csak az a baj, hogy saját maguk számára is nehéz elviselni életü-

ket. Nagy beleérző készségük akadályozza saját énhatáraik megvonását.

Mindkét csoport tagjai szeretnek dolgozni, és a munka is örömforrás számukra. Természetesen az egészségesekre ez fokozottan érvényes. Ott valóban egy töről fakad a munka és művészet öröme, mert a munkát is művészi fokon végzik, és a művészkedésnek is elsősorban tevékenység jellege van.

c./ Néhányuk életvezetésében megfordul a szociálisan jó és szubjektíve megélt egyensúly és öröm aránya az utóbbi javára. Ugy is mondhatnánk, hogy én-gyengék. Nemcsak tehetségtelenek, de teljesen hamis én-képpel élnek, aminek következményeként valóságérzetük is valahol a felhőkben jár. Teljesen partikulárisak és antiszociálisak. Ők a társadalom sértődöttjei, a fel nem fedezett vagy eldobott zsenik /legalábbis annak tartják magukat/. A művészkedés öröme és a munkaöröm teljesen szétválik náluk, utálnak dolgozni, csak azért teszik, mert "művészetükből" nem tudnak megélni, és művészkedési feltételeiket is biztosítani kell valamiből. Ők is a generatív készségből élnek, amelyet tulértékelnek, és az én gyengesége folytán ennek felhasználásával hamis én- és valóságképet építenek ki maguknak. Érzelmi, emberi kapcsolataik teljesen rendezetlenek, önzők, ők soha semmire sem érnek rá, mert ugyis elég veszteség a napi 8 /vagy kevesebb/ órai munka. A társadalom méltánytalanságát egyesek úgy dolgozzák fel, hogy nem is tartanak igényt a sikerre: "én csak magamnak festek, és nem is akarom megmutatni senkinek, hiszen azok mind marhák, úgy sem értenek meg". Szubjektíve viszont nagyon jól érzik magukat a "megnemértettség" glóriájával fejükön, és magukat különbnek tartják az "átlagembernél".

Következtetések, teendők:

Felmerül a kérdés, hogy vajon az itt kapott eredmények közül melyik az ok és melyik az okozat. Vajon a személyiség illetően alakulása-e az elsődleges a kulturális aktivitás létrejöttéhez, vagy a kulturális aktivitás alakította ilyenre a személyiséget?

A vizsgálati eredmények egyértelműen megadják a választ:

A kulturális aktivitást jelenleg /30 éves felnőtt emberek esetében/ minden esetben az adott személyiségstruktúra teszi lehetővé. Csakhogy, a jelenlegi személyiségkép egy hosszú fejlődés eredménye, amelyben viszont a gazdagabb ingerkörnyezet, a szülőktől, nevelőktől, barátoktól kapott aktivitás, a kultúra és a személy adottságai dinamikus kölcsönhatásban, állandó fejlődés eredményeként hozták létre a jelenlegi személyiségstruktúrát. A teszteredmények egyértelműen mutatják, hogy a kulturálisan aktívak sem tehetségesebbek a kompenzálóan aktívaknál, és hogy mindkét csoport csak ugyanolyan átlagos alkotóképességgel rendelkezik, amelyet - elenvezésünk szerint - generatív alkotószintnek nevezhetünk. A modern pszichológiai irodalomban a kreativitás sokoldalúan kidolgozott téma, hiszen az ember nembeli lényegének kísérleti vizsgálatával foglalkozik. Sokan sokféle tipológiát készítettek már az alkotókészség különböző szintjeiről. Ezekre a tipológiákra általában jellemző, hogy a kreativitás szót csak a gyökeresen új, a legmagasabb szintű alkotásra alkalmazzák /használják/, amely egyben azt is jelenti, hogy ezt az alkotókészséget tartják igazán értékesnek. A legmagasabb szintű alkotások /újítások, felfedezések, műalkotások/ azonban csak egy széles körű, nem mindig gyökeresen új, de részleteiben nagy variabilitású alkotókészség bázisán születhetnek meg, amelyek kutatása nélkül nem juthatunk el a legmagasabszintű kreativitás lényegéhez sem. Irving A. Taylor felosztása szerint az alkotóképesség szintjei a következők: 1/ expresszív -, 2/ produktív -, 3/ inventív -, 4/ innovatív -, 5/ gyökeresen újat teremtő /emergetív/ alkotóképesség.

Kérdés, hogy mely szintet milyen mértékben lehet "megtanulni"? Erre a kérdésre a tudomány még nem tud válaszolni, annyi azonban bizonyos, hogy az első három szintet minden ember képes elsajátítani, mégsem sikerül mindenkinek, vagy csak nagyon különböző mértékben sikerül. Lehet, hogy a negyedik szintet is a jelenleginél sokkal többet tudnák elsajátítani, és csak a jelenlegi fejlődési körülmények eredménye, hogy ez már nagyon keveseknek sikerül?

Látjuk tehát, hogy a kép nem a legrózsásabb, mert a ki-
vülről legpozitívabbnak ítélt magatartások mögött is sokféle
kivánatos és nem kivánatos motiváció húzódik meg.

Sajnos, társadalmunk a b/ és c/ csoportok szaporodásá-
nak kedvez, mert egyrészt kiemelkedik /s ezáltal hamis/ igaz-
ságszolgáltatást igényel, másrészt viszont "sikk" a meg nem
értés. A társadalmat építő emberek tudata - mind a kompenzáló-
an aktívak, mind a kulturális-aktívak b/ és c/ csoportjéé - ki-
csit olyan, mint a gyermekeké: tisztelni kell a szülőt, vagyis
a társadalmi vezetést, de azok ugy is hülyék, az a felsőbbren-
dű, ha ellenállunk, tehát gondolkodás nélkül minden rossz, ami
tőlük származik, ergo nem tartunk igényt elismerésükre sem. Odá-
ig már nem jutnak el vagy csak részlegesen, hogy csinálni,
alakítani is kellene valamit, és hogy abban lennének nagy le-
gények.

A jelenlegi állapot tehát óriási feladatokat tűz elénk.
Nagy figyelemmel kell támogatni a meglévő öntevékeny csoporto-
kat minden ágbán, és segíteni kell nekik: az

a/ csoportnak abban, hogy b/ és c/ mellett ők is megfe-
lelő teret kapjanak, mert az utóbbiak rendszerint elnyomó jel-
legűek a b/ csoport pusztá jóindulatból; a c/ csoport tudato-
san; a b/ csoportoknak abban, hogy tevékenységük folytán áta-
lakuljanak én- és valóságtorzításaik, gyógyítani kell tehát
az ént, mert a kisebbrendűségi érzés rendszerint a bajok alap-
ja, erre pedig a közösségben elismeréssel végzett önkifejtés
az egyik legjobb gyógyszer; a c/ csoporttal legnehezebb a
dolgunk, mert felnőtt korban igen nehéz a rossz énképet áta-
lakítani, megerősíteni. Csoportmérétekből annyit tehetünk,
hogy legalább formálisan szocializáljuk őket, és a forma va-
lamelyest visszahat a lényegre is.

Vizsgálataik eredményeit azonban körültekintően kell ke-
zelni, és nem szabad minden életkorra általánosítani: csakis
a 30 év körüliekre érvényesek. Meg kellene vizsgálnunk a töb-
bi életkort is. A 20 év körüliekkel feltehetőleg könnyebb

dolgunk van: közöttük még több az egészséges "lázas", náluk a "lázas" még pozitívabb dolog, és ezt az energiát kell jó mederbe terelni. Ezért nagyobb a felelősségünk velük szemben, mert rajtunk is múlik, hogy hányan kerülnek közülük az általunk pozitívnak ítélt csoportokba. Az idősebbekkel más a helyzet: ők általában már merevebbek, nehezebben alakíthatunk rajtuk.

A művelődéssel foglalkozók számára a legfőbb és legnehezebb feladat tehát: kiben-kiben felfedeztetni az önmagában rejlő különféle tehetségeket, alkotókészséget, és tudatosítani bennük azt, hogy tevékenységük önmaguk társadalmi megvalósításának eszköze.